

Románské umění

Aktualita: videomapping

- Je směr vizuálního umění, které využívá projekci ve volném prostoru na libovolné objekty, např. fasády domů nebo interiéry budov. Pro realizaci jsou potřeba silné projektory, odpovídající programové vybavení a tma nebo alespoň šero.

- Nejčastěji se videomapping využívá pro zatraktivnění kulturních událostí a festivalů či v reklamě.
- <https://www.youtube.com/watch?v=IZY8a2E6lv8>

Románské umění – obecný úvod

- tímto názvem se označuje **umění 11. a 12. st. v zemích západní Evropy**, kde se **po skončení karolinského a otonského období v rámci francké říše zformoval první univerzální styl**, tj. poprvé bylo dosaženo jednotného – a současně naprosto jiného – stylového projevu ve všech evropských zemích
- románský styl ovládl nejen architekturu, ale i ostatní umělecké obory
- jiný výklad názvu: odvozen od církevní metropole: Řím – Roma; jde o náhodný termín z počátku 19. st. – **pojem „románský“** převzal normanský archeolog, historik a přírodovědec **Charles de Gerville** kolem roku 1820 z **lingvistiky**, aby vyjádřil **tvárovou podobu architektonických motivů s římskými stavebními formami – půlkruhový oblouk, sloup**

- nové západní umění do jisté míry **navazovalo na antický svět**
– především na **podněty ze starověkého Říma**, ale též na **byzantské, irsko-skotské a karolinské formální prvky** –
a vytvořilo vlastní výtvarný projev, který rychle přijímala další území
- **ukončení románského umění** souvisí
s nástupem francouzského gotického umění, které se ujalo v celé Evropě **počátkem 13. st.**
- v téže době se **na území byzantské říše** dosud rozvíjelo **byzantské umění** (minulá kapitola) a na **Blízkém východě** a na územích podléhajících islámu **umění islámské**

- na vzniku **nového umění** se podílely **Francie** a **Itálie** (přestože byla značně ovlivněna Byzancí), **Španělsko**, **Německo** (zvláštní škola se vyvinula **v Porýní**) a část **Britského ostrova**, kde je však tento styl označován jako *normanský*, neboť ho zde šířili **Normané po normanské invazi do Anglie v roce 1066**
- středověká vzdělanost se šířila díky církvi, proto má románské umění výlučně církevní, (náboženský) charakter

Datace podle architektury

Periodizace I.

- a) **raná fáze:** **1000–1100** – baziliky a centrální stavby měly převážně plochý strop
- b) **vrcholná fáze:** **1100–1180** – používalo se valených kleneb, křížových kleneb a kupolí
- c) **pozdní fáze:** **1180–1250** – v konstrukci kleneb docházelo k převýšení, používala se žebra a hrotitý oblouk

Charakteristické rysy románských staveb

- **nejvýraznější prvek:** používání **nejrůznějších typů kleneb**; po plochých stropích **v rané fázi se uplatňuje ukončení prostoru valenou či křížovou klenbou a kupolí**
- tlak klenby nesly **podpěrné sloupy s hlavicemi**
- sloupy mají **klasické dělení na patku, dřík a hlavici**, klasickým vynálezem románské architektury je **prostá krychlová hlavice**, uplatňovaly se též **svazkové pilíře**
- pro **silné zdi a malou členitost** stavby působily **masivně**
- **okna:** malá, úzká, bez skel, obloukovitá, případně kulatá – tzv. **rozety**, u větších staveb byla okna sdružená, podvojná, potrojná, dělená štíhlými sloupky, **malé byly i dveřní otvory**

Sdružená okna

Románský sloup

Románská okna

Románská rozeta

- **výzdoba** byla soustředěna především **na reliéf umístěný v prostoru nad portálem – *tympanon portálu*** – zde se také setkáváme **s prvními projevy sochařské výzdoby**
- na většině staveb se jako rys **vnějšího členění** nachází také tzv. **obloučkový vlys** pod hlavní římsou
- častý je **motiv sloupkových galerií** zdobících exteriér stavby
- **stavební materiál**: především **kámen** – opuka, ale už i cihla, zdi často **bez omítky**; vyniká tak kvalita a krása materiálu

Ústupkový portál s tympanonem

Kostel sv. Jakuba v Církvicích, sloupková galerie

Druhy staveb

- **vůdčí postavení:** sakrální architektura – kostely, kláštery
- **půdorysy:** **převažuje bazilika nad rotundou**, tedy obdélná dispozice nad centrálně kruhovou
- bazilika z mohutného zdiva s výrazným uplatněním kleneb měla **lichý počet lodí (3–5)**
- uplatňovala se rovněž **příčná loď – transept**
- nejběžnější dispoziční řešení chrámu: **půdorys latinského kříže nebo písmene T**, u vyspělých staveb prostor obohacen o **apsidy** (kněžiště = půlkruhový výklenek na východě chrámu); objevují se **také u rotund**

- **veřejné – profánní – stavby:** *mosty* (např. v Avignonu), výjimečně *radnice*
- **světská architektura** byla reprezentována především:
- *falcemi* – opevněnými, hospodářsky samostatnými občasnými sídly panovníka v raném středověku
- *hrady* – pevné zdi a masivní věž jako obytné místo pro rodinu hradního pána a nejbližší služebnictvo
- *tvrzemi* – opevněné, určené i k ochraně poddaných

Avignonský most

Itálie – významné architektonické památky

- nejvýznamnější: skupina staveb v **Lucce a Pise** – **pětilodní bazilika s transeptem a kopulí**, ke které patří **šikmá válcová zvonice** (nepravidelné **sesedání půdy** zjištěno už v průběhu stavby; v současnosti se horní část odchyluje od vertikály více než o 4 m)
- **nejstarší stavba souboru: dóm**; začal se budovat kolem roku 1060, vysvěcen 1180 papežem Gelasiem

Lucca

Pisa

Piazza dei Miracoli, Pisa

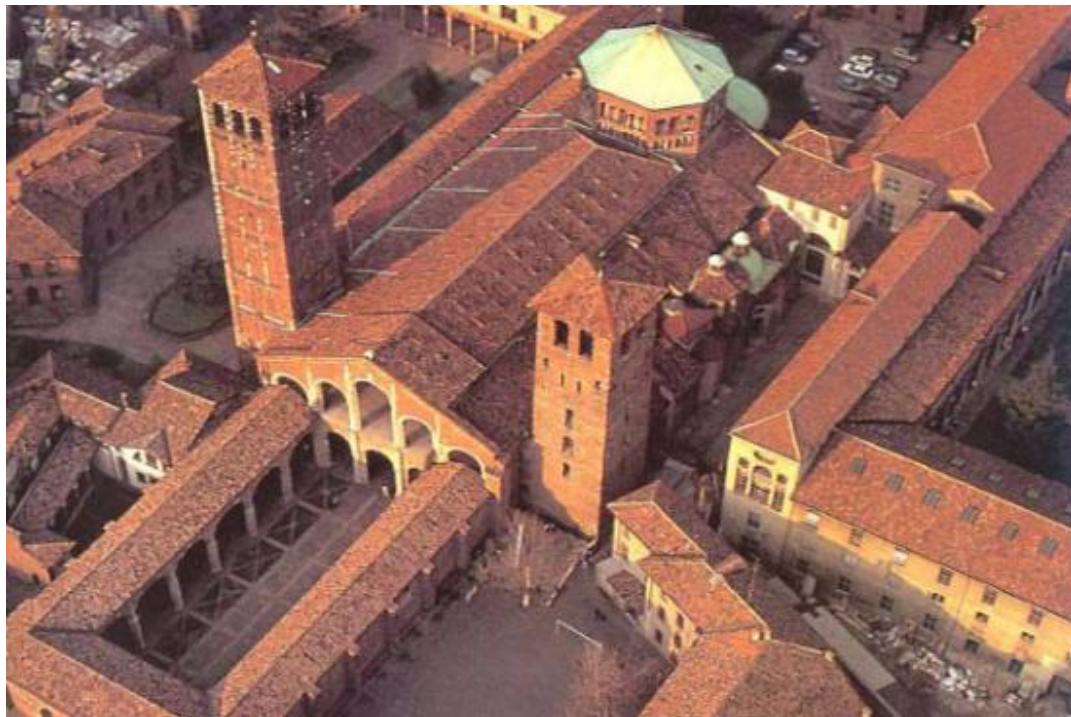

- **Benátky** – typická **byzantská tradice** –
chrám sv. Marka (829, rekonstrukce 1063);
spodní část již románská, robustní
- bazilika **Sant'Ambrogio** v Miláně
- **chrám San Miniato al Monte ve Florencii**
– nejvýznamnější církevní stavba v
Toskánsku – příklad ***toskánské
protorenesance***

Sant'Ambrogio v Miláně

San Miniato al Monte ve Florencii

Francie – významné architektonické památky

- ze staveb se zachovaly především **chrámy a poutní kostely**
- vzniká celá řada **odlišných škol** – burgundská, normanská, provenzálská a další
- Před polovinou 12.století vznikla gotika

Cluny klášter (11./12. st.)

Notre-Dame-le-Grand v Poitiers (12. st.)

La Reole – typ donjon

Carassonne

Anglie

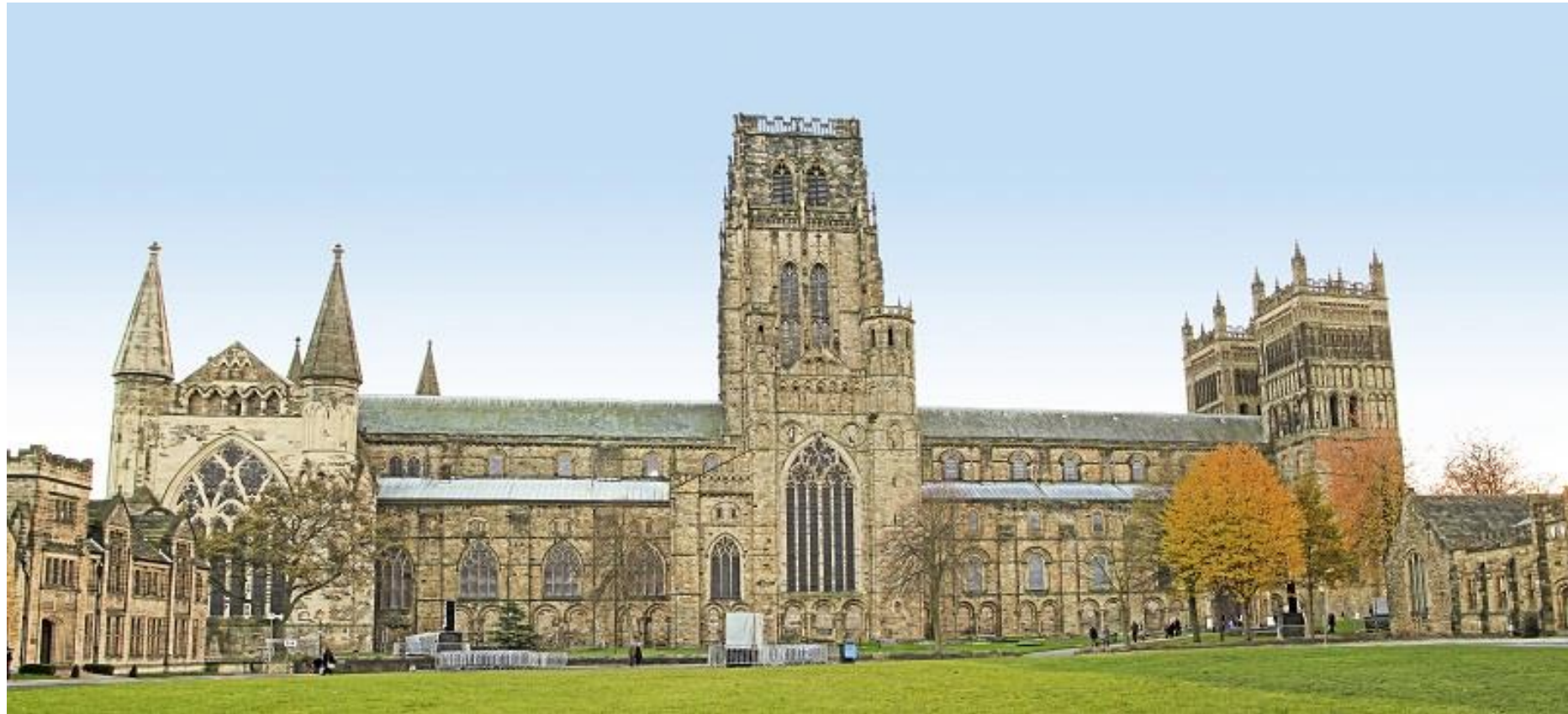
- **v 11. st.** přichází do země francouzská architektura **s vojskem dobyvatelů z Normandie**
- architektura, která tady vzniká, přejímá i část architektonických norem dobyté země
- výsledkem je **anglo-normanský styl**
- jako první byla v tomto duchu přestavěna **katedrála v Canterbury** (saská stavba ze 7. st.)

- další příklady staveb v anglo-normanském stylu: **katedrály ve Winchesteru a Worcesteru**
- z anglo-normanských staveb **nejlépe zachována katedrála v Durhamu** – prošla nejméně přestavbami
- **kaple londýnského Toweru** – v 11. st. postavena staviteli z Francie; mohutná tloušťka zdiva, jako by byl vnitřní prostor vyhlouben v celistvé hmotě

Cantenbury

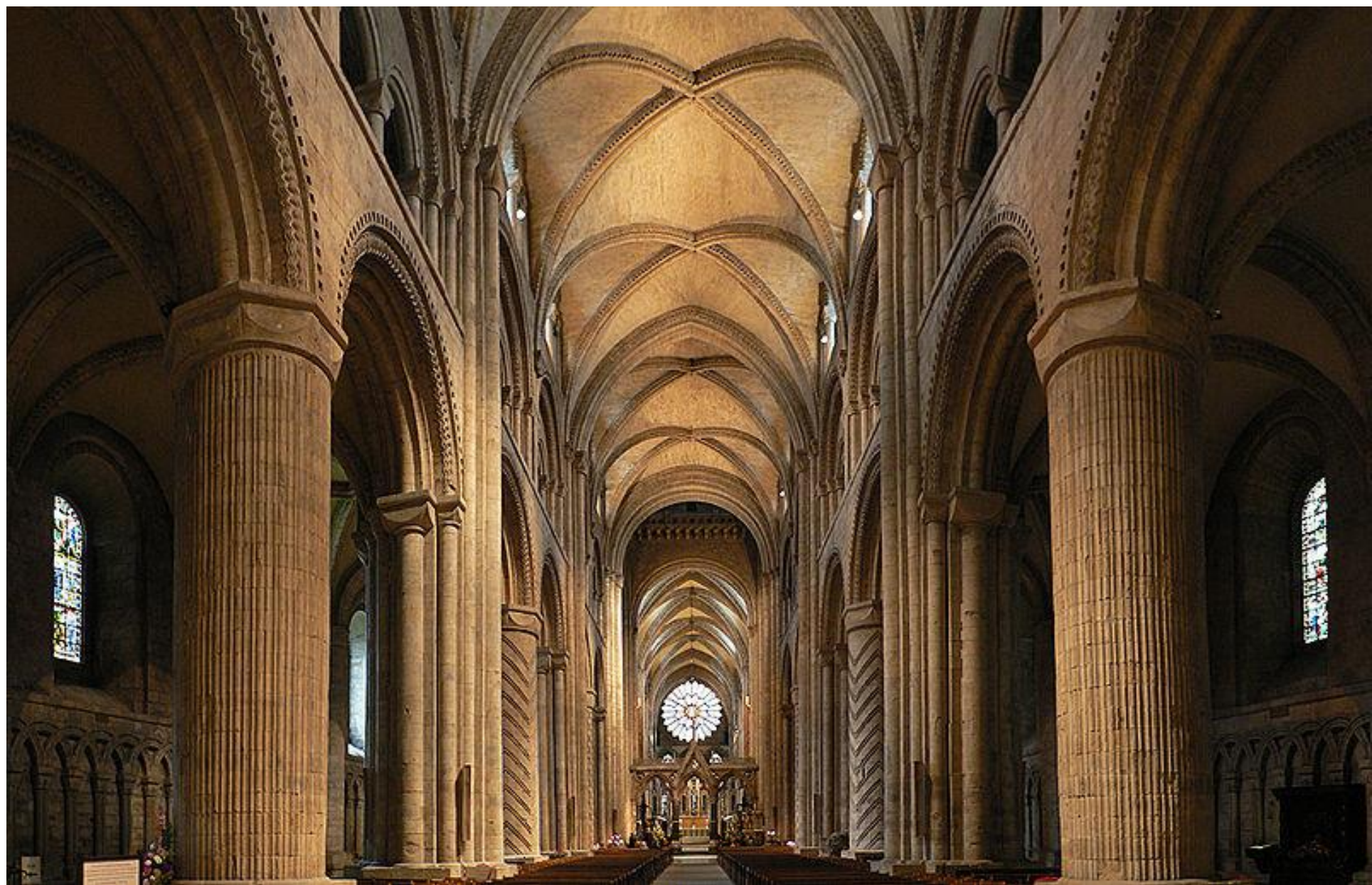

Durham

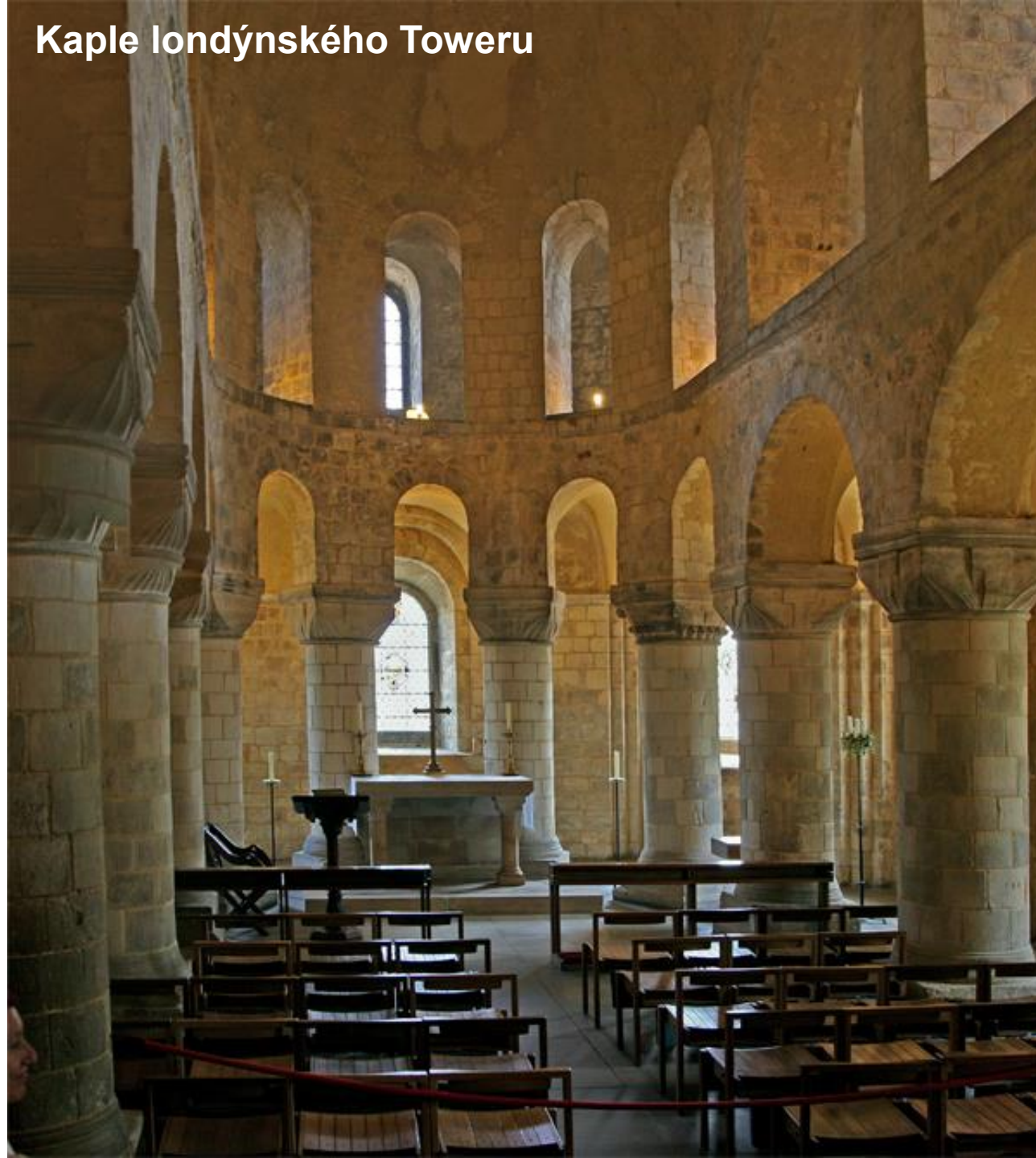
Katedrála v Durhamu, 1093–1128

Hlavní loď katedrály v Durhamu, 1093–1128

Kaple londýnského Toweru

Španělsko

- románské umění přichází do země **různými cestami**, proto lze sledovat v jednotlivých oblastech některé odlišné rysy: **Katalánsko** – románský styl tu navazuje na **karolinskou architekturu**, aragonské centrum v Pyrenejích, Kastilie a León, galicijské město Santiago de Compostella
- jednou z nejstarších ukázek románské architektury ve Španělsku je kostel **San Isidoro v Leónu** – po stranách tympanonu s výjevem Ukřižování jsou osazeny vysoké reliéfy sv. Petra a Pavla

San Isidoro v Leónu

- výjimečný jev španělské románské architektury
- s řešením typickým pro byzantskou architekturu –
katedrála v Zamore v Kastilii z 12. st. – nad křížením má šestnáctidílnou kopuli na tamburu

- **Silos u Burgosu** – klášter **Santo Domingo** – křížová chodba s reliéfy a složitě komponovanými hlavicemi – jedna z nejvýznamnějších staveb španělského románského umění

katedrála v Zamoře v Kastilii

Silos u Burgosu

Německo

- architektura navazovala na karolinské tradice
- románský styl přetrvává téměř do poloviny 14. st. – dokonalé propracování
- **Porýní** – řada chrámů odkazuje svou mohutností k hradům
- mohutný pevnostní ráz
- reprezentační císařské dómy ve Špýru, Wormsu a **Mohuči**

Katedrála Panny Marie a svatého Štěpána ve Špýru a přidružené budovy, kolem roku 1600

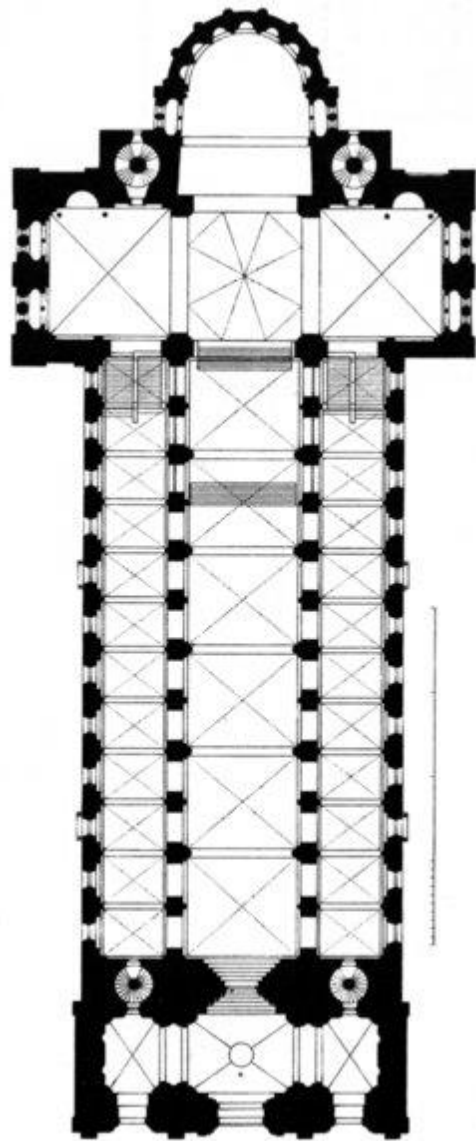
(model O. Martina, 1928–1930, Historisches Museum der Pfalz)

Katedrála Panny Marie a svatého Štěpána ve Špýru, východní pohled

Katedrála ve Špýru, půdorys; Nový westwerk od Heinricha Hübsche, 1854–1858

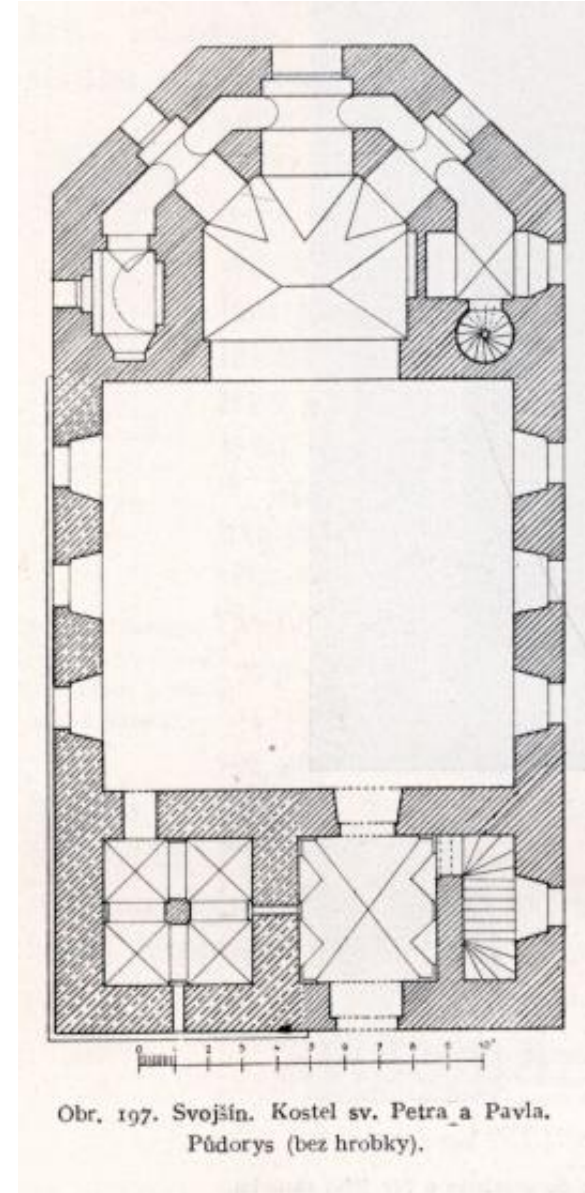
5. SPEIER: DOM.

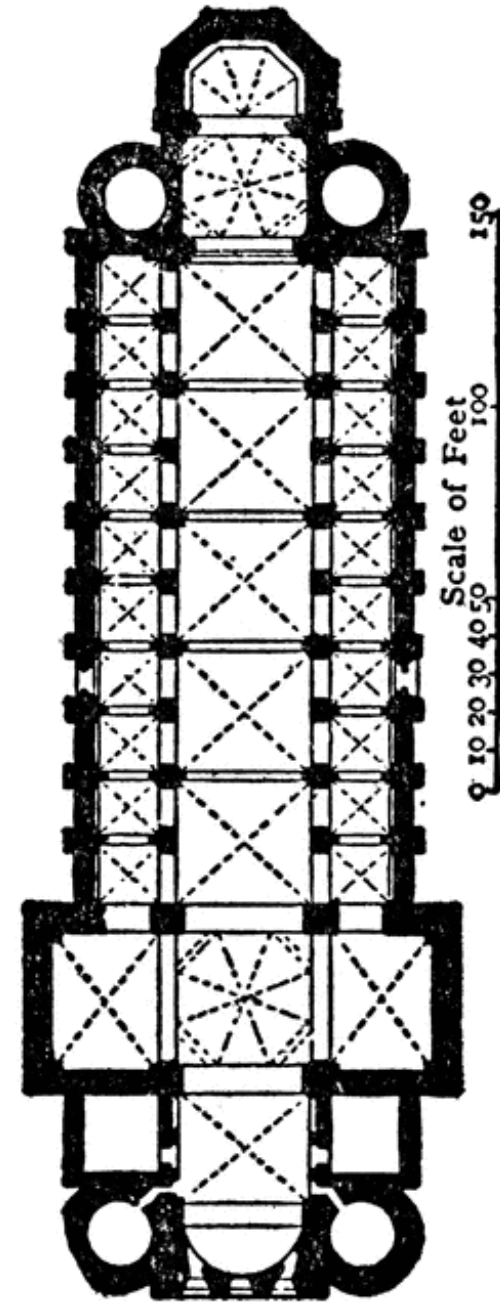
Westwerk

- v předrománských, zejména německých bazilikách samostatně řešená část na jejich západní straně (West = německy západ), vyšší a spojená s věžemi, někdy vlastního zasvěcení
- v patře westwerku byla umístěna empora či tribuna pro císaře a jeho družinu, z níž se otvíral pohled k hlavnímu oltáři přilehlého kostela
- v naší předrománské a románské architektuře se tento termín objevuje vzácně (např. u V. Mencla) pro poměrně mohutné západní věže s panskou emporou či tribunou kostelů, např. sv. Jiljí v Milevsku, v Kondraci, Svojšíně apod., někdy v uvozovkách, s vědomím nesouměřitelnosti s westwerkem západoevropským

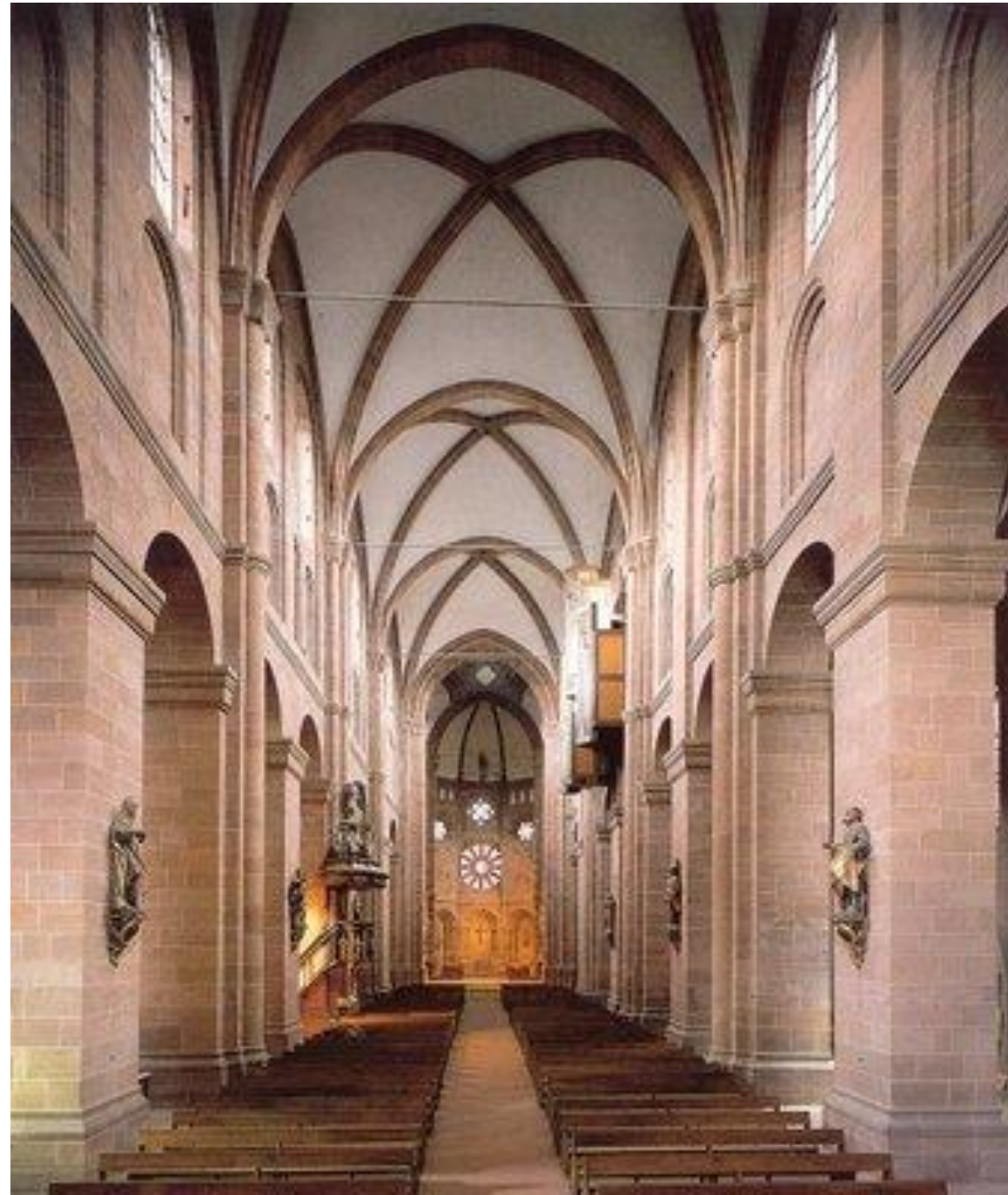
Kostel sv. Petra a Pavla, Svojšín

Dóm sv. Petra, Worms

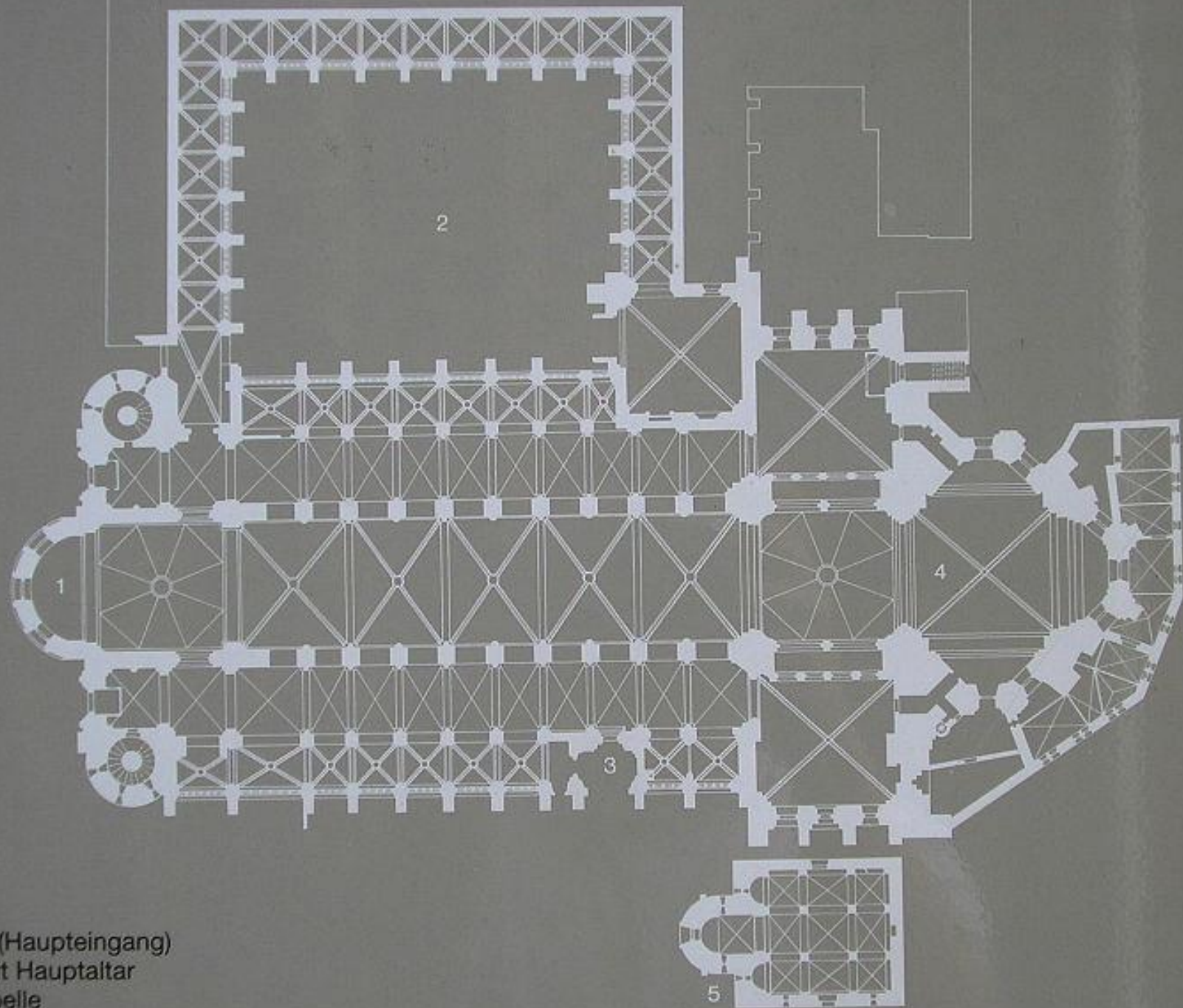
Dóm sv. Petra, Worms, pohled do západního chóru

Dóm svatého Martina, Mohuč

- 1 Ostchor
- 2 Kreuzgang
- 3 Marktportal (Haupteingang)
- 4 Westchor mit Hauptaltar
- 5 Gotthardkapelle

Sochařství a malířství

- Sochařství plní funkci šíření náboženských idejí a bylo vázáno na kostel a bohoslužbu
- Církev byla odběratelem i výrobcem
- Předepisovala náměty i formu
- Sílil transcendentální ráz (smysl existence byla v posmrtném životě) románského umění
- Sílil i antirealistický program (idea je stavěna nad skutečnost, umění odvádí pozornost od reálného života, připomíná křesťanské ctnosti)

Umělecká forma

- 1. ***nezájem o prostor*** – umělec neznal perspektivu, scény se odehrávají v pásech nad sebou, hieratická perspektiva, abstraktní pozadí, často zlaté (symbol nebe)
- 2. ***nezájem o plastický tvar*** – trojrozměrný objem byl nahrazen plošnou zkratkou. Volná socha není častá, převládá plošný reliéf. V malířství dominovala konturová kresba, která se kolorovala. Stínování přestalo.

- 3.předeepsaná kompoziční schémata – umělci nepracovali podle přírody, ale podle ***kresebných vzorníků***
- ***4.záliba ve stylizaci*** – stálé používání vzorníků vedlo k ještě větší stylizaci – drapérie, stromy i účesy

Náznak realismu

- Objevuje se i náznak realismu a umělci vytvářeli i lovecké, kalendářní nebo válečné výjevy.
- Sochaři-kameníci byli v huti zařazeni mezi laiky
- Illuminátoři knih jsou stále součástí klášterních scriptorií nebo klášterních řemeslných dílen, tedy s církevními hodnostáři

Druhy

- Kamenictví – dělíme na *dekorativní* a figurální
- Kovolitectví
- Řezbářství

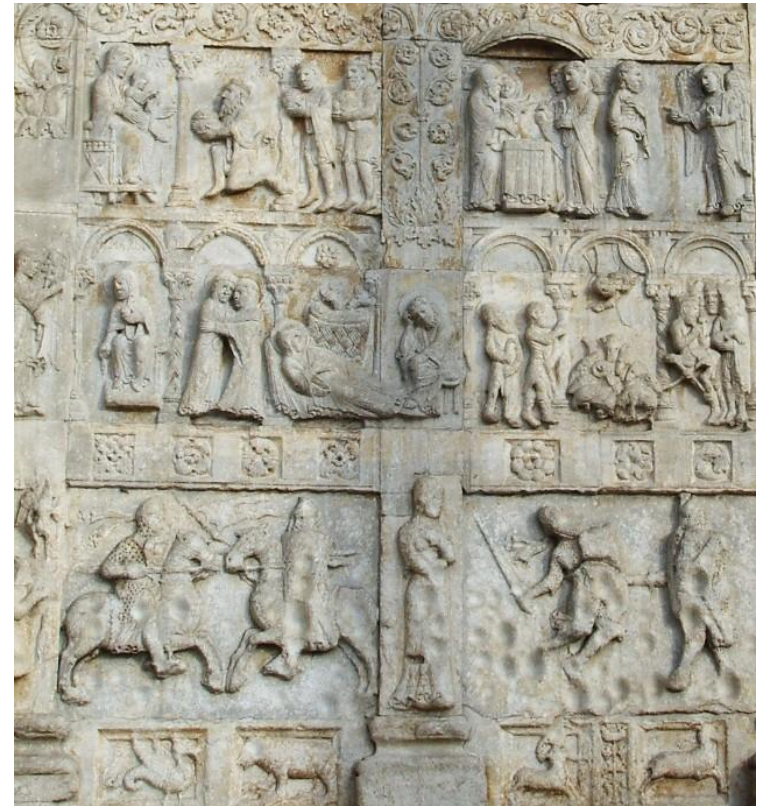
Dekoratívni skulptura se uplatnila na portálech, oknech a sloupech – používal se rostlinný, geometrický nebo zoomorfní ornament

Figurální skulptura pokrývala portály chrámů, hlavice sloupů, pilířů

- Figurální skulptura sloužila jako didaktická pomůcka
- Pro negramotné to bylo jasné sdělení, rozuměli výjevům
- Kovolictví – hlavním úkol byly bronzové dveře, ale i náhrobky
- Řezbářství - především Kristus na kříži. Byly i v nadživotní velikosti a bohatě polychromované

Itálie

- V Itálii se objevují první výrazné osobnosti
- Rostl i zájem o lidskou postavu
- Saint Zeno ve Veroně
- Mistr Nicolaus a mistr Guilielmus

Sv. Martin v Lucce, téměř volná socha

Niccolo Pisano, kazatelna v Sieně

Románské sochařství ve Francii

- Výzdoba chrámových tympanonů
- Výzdoba celých chrámových fasád (Akvitánie)
- Plynulý vývoj od počátků ke gotice
- Zejména motivy Posledního soudu
- Pestrost motivů na hlavicích sloupů
- V Provence inspirace antikou

Tympanon kostela sv. Petra v Moissacu (1115-1136)

Tympanon chrámu Saint-Lazare v Autun (1130-1140)

Tympanon chrámu Saint-Lazare v Autun (detail)

Tympanon chrámu Sainte-Foy v Conques

Tympanon v Conques (detail)

Hlavice sloupu v klášteře Moissacu

Hlavice sloupu v klášteře v Moissacu

Katedrála v Angoulême

- 1. pol. 12. stol.

Sv. Martin (Angoulême)

Sv. Jiří (Angoulême)

Saint-Gilles-du-Gard

- 2. pol. 12. stol.
- Inspirace římským vítězným obloukem
- Plastické sochy
- Antická ornamentika

Slovensko, Ilije v Banské Štianvice

Spišská kapitula – stylizovaný lev

Románské malířství

- Funkce
 - obdobně jako u sochařství
- Druhy:
 - **Nástěnné (fresky)**
 - **na skle**
 - **deskové**
 - **knižní**

Fresky

- Nástěnná malba byla obrazovou knihou pro negramotné obyvatelstvo (biblia pauperum-bible chudých)
- Prováděli je kočovní malíři laici, kteří malovali podle schváleného ikonografického programu
- Nejvýše stál Kristus na vrcholu soustavy nebeské říše

Knižní malba

- Určena především pro vzdělané šlechtice a církevní hodnostáře
- Zpočátku se vyráběli jen církevní knihy – bible, evangeliáře, žaltáře, epištoláře a spisy teologických mistrů
- Od 12.století se objevují i knihy světského obsahu (rytířský román, písně vagantské, knihy mohou psát i laici
- Používaly se kvašové silně krycí barvy

Malba desková i na sklo

- Plně se rozvinulo v době gotické
- Známe z pramenů jejich existenci z 10.století
- Dochovalo se velmi málo děl
- Desková malba byla nejrozšířenější při výzdobě oltářních mens (dřevěný oltář)

Románské malířství - oblasti

- Itálie
 - byzantský vliv; Monte Cassino (nedochováno)
 - Snaha o vlastní výraz lze nalézt v Římě v nástěnných malbách

S. Clemente, Řím

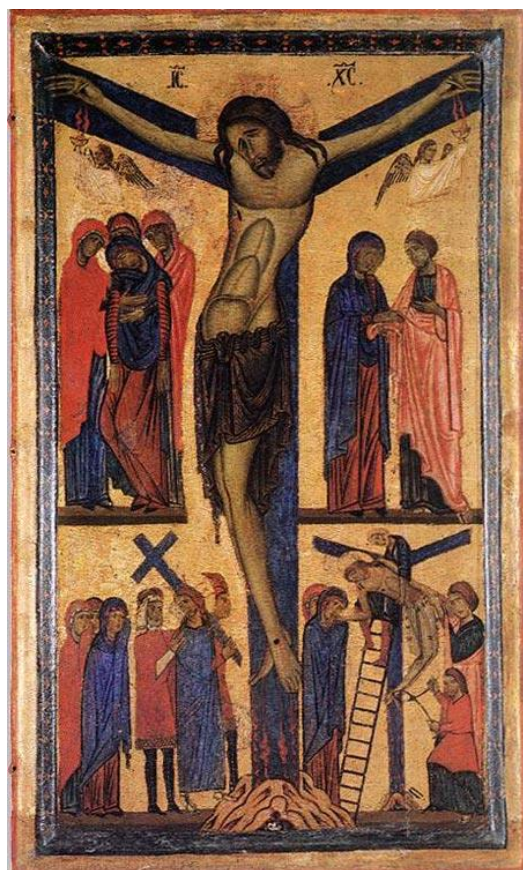
S.Maria in Trastevere, Řím

S. Angelo in formis u Capuy (vliv Monte Cassina)

Berlinghiero a jeho syn Bonaventura Berlinghieri (kolem 1250)

- Španělsko
 - katalánské fresky; antepedia (ozdoba zakrývající přední část oltářní mensy)

Le Puy, Francie

St.Savin sur Gartempe, France

Opat Suger, Saint Denis, vitraj

St. Georg Prüfening Regensburg

